

dâyet Mahkemesi kâtipliğinin ardından Askerî Tekaüt Sandığı tahrirat memuru oldu. Bir müddet Zeyrek Rüşdiyesi'nde Farsça öğretmenliği yaptı. Fırka-i Askeriye mühimme kâtipliği göreviyle Trablusgarp'a gönderildi. Orada üç dört yıl kadar çalıştıktan sonra fırka kumandanı Ârif Paşa ile anlaşamadığı için hastalığını ileri sürerek görevinden istifa etti. İstanbul'da münzevi bir hayat yaşarken Hersekli Ârif Hikmet Bey aracılığıyla bir süre Damad Mahmud Celâleddin Paşa'nın meclislerine devam etti ve maaşlı nedimi oldu. Bu arada paşanın oğlu Prens Sabahaddin'in özel hocasını yaptı. Mahmud Celâleddin Paşa'nın Avrupa'ya kaçması üzerine onunla münasebetinden dolayı 1899 Şubatında Halep'e sürüldü. Halep mektupçu muavinliği görevinde iken yakalanmış olduğu hastalıktan kurtulamayarak 19 Haziran 1901'de vefat etti ve hükümet konağı civarındaki Cübeyle Kabristanı'na defnedildi. Kaynaklar onun içkiye düşkünlüğünden bahseder. Manastırlı Rifat Bey, "Çıkıp cem' söyledi târîh-i fevtin / Safâ-yı cennete azmetti Sâfî" (1319) beytiyle vefatına tarih düşürmüştür.

Sâfî, genç sayılabilecek bir yaşta ölmesi-ne rağmen yaşadığı dönemde eserleriyle dikkatleri üzerine çekmiş, Nâmîk Kemal, Muallim Nâci, Süleyman Nazif ve Rıza Tevfik (Bölükbaşı) gibi edebiyatçıların övgüsüne mazhar olmuştur. Süleyman Nazif, Sâfî'nin kendi vadisinde taklit edilemez olduğunu söylerken Rıza Tevfik onu mistik bir ruha sahip, her şeyde Allah'ın sırlarını gören hurûfimeşrep bir şair diye nitelmiştir (bk. bibl.). *Edebiyyât-ı Umûmiyye Mecmuası*'nda "Mir'ât-ı Sâfî'den" başlığıyla verilen "baktım ağladım" redifli şiirinin başında yer alan, "... Üsküdarlı Sâfî Bey merhum memleketimizin en büyük şair ve nâzımlarındandır. Merhum, devr-i sâbıkın en sitem-dîde ve rencîdelerinden olduğundan maateessüf iştihar etmemiştir. Âsâr-ı manzûmesi kemâl-i i'tinâ ile mü'tâlaa olunursa zamanında Nef'î yanında bir şair olduğu tezahür eder" ifadesi şairliği hakkında dikkat çekici bir değerlendirmedir.

Eserleri. 1. *Dîvânçe-i Sâfî*. Ta'lik hatla yazılmış yirmi dört varaktan oluşan eserin tek nüshası Yapı ve Kredi Bankası Sermet Çifter Araştırma Kütüphanesi'ndedir (nr. 046076). Eserde iki na'at, "regâbiyye" başlığını taşıyan üç şiirle kırk iki gazel, on üç kıta ve on müfred yer almaktadır. 2. *Cidâl-i Sa'dî bâ-Müddeî* (İstanbul 1303). 164 beyitlik bu mesnevi, "Hikemiyyât-ı Sa'dî'den Bâlâdaki Unvan ile Gülîstân'da Mün-

deric Bir Muhâverenin Nazmen Tercümesidir" alt başlığını taşımaktadır. Eserin başında Nâmîk Kemal'in manzum, Muallim Nâci'nin mensur takrizleri vardır. 3. *Nev-Bâve-i Kavâid-i Fârisî* (İstanbul 1307). 4. *İslâm-ı Hazret-i Ömer yâhud Bir Hârîka* (İstanbul 1308). Hz. Ömer'in müslüman oluşunun anlatıldığı bu mesnevîde "İfâde" başlığı altında mensur olarak padişaha övgü, eserin yazılış sebebiyle muhtevası tanıtılmaktadır. Şair eserin rüyada almış olduğu mânevî bir işaret üzerine yazdığını söylemektedir. 353 beyitlik bu mesnevi "feilâtün mefâilün feilün" vezniyle yazılmış, aradaki gazel ve murabballarda ise farklı kalıplar kullanılmıştır. Tâhirülmevlî mesneviyi *Nazm ve Eşkâl-i Nazm*'da rivâyât türüne örnek göstermiştir. 5. *Şîr-i Sâfî* (İstanbul 1317). Ölümünden iki yıl önce basılan yirmi üç sayfalık eserde "Bazı Gazellerim" başlığıyla şairin divançesinden seçtiği yirmi dokuz şiir vardır.

BİBLİYOGRAFYA :

Ahmed Sâfî, *Sefnetü's-Sâfî*, Süleymaniye Ktp., Mikrofilm Arşivi, nr. 2096, X, 1120-1121; İbnülemin, *Son Asır Türk Şairleri*, s. 1583-1587; Necib Âsım, *Kitab*, İstanbul 1311/1893, s. 179; *Tarih ve Coğrafya Lugatı*, IV, 1130-1132; Tâhirülmevlî, *Nazm ve Eşkâl-i Nazm*, İstanbul 1329, s. 71-72; *Osmanlı Müellifleri*, II, 292; Abdullah Uçman, "Sâfî", *Büyük Türk Klasikleri*, İstanbul 1990, IX, 208; *Edebiyyât-ı Umûmiyye Mecmuası*, III/68 (37), İstanbul 1336/1918, s. 694; Süleyman Nazif, "Edebiyatımızda Gazel", *Peyâm-ı Sabah*, 12 Haziran 1338; Rıza Tevfik, "Hurûfî Mezhebine Sâlik Bir Şair: Sâfî", *Yeni Sabah*, 23 Haziran 1944; Alim Yıldız, "Üsküdarlı Sâfî'nin İslâm-ı Hazret-i Ömer yâhud Bir Harîka Mesnevisi", *DÜİFD*, XIII (2001), s. 219-249; a.mlf., "Üsküdarlı Sâfî'nin "Şîr-i Sâfî" İsmi Eseri Üzerine", *Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, VI/2, Sivas 2002, s. 269-287; "Sâfî Mustafa Bey (Üsküdarlı Sâfî)", *TDEA*, VII, 413.

ALİM YILDIZ

SÂFÎ MUSTAFA EFENDİ

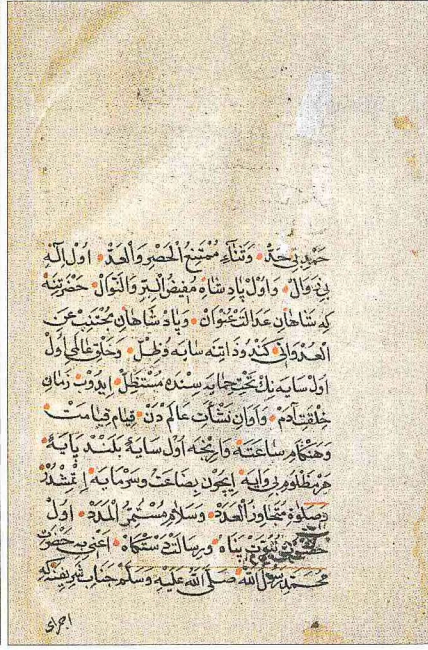
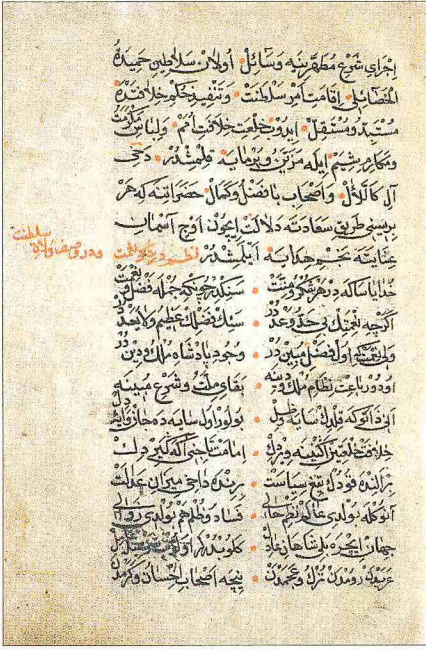
(ö. 1025/1616)

Osmanlı tarihçisi.

Hayatı hakkındaki bilgiler daha ziyade kendi eserindeki kayıtlara dayanır. Atâî de onun kısa bir biyografisini verir. Buna göre Makedonya'nın Kesriye kasabası civarında Hürpîşte'de doğdu. Ailesi askerî zümreye mensup olup bu bölgede zeâmet sahibiydi. Daha sonra bu zeâmet hissesi kendisine intikal etti. Bu arada medrese tahsili görerek Kâtibzâde Zeynî Efendi'den mü'lâzım oldu. Bir süre müderrislikte bulunduğu belirtilirse de hangi medreselerde görev yaptığına dair bilgi yoktur. Kendi ifadesine göre zeâmet tasarruf ederken mü-

teferrikalıklıkla Kanije'nin fethiyle sonuçlanacak sefere katıldı (1009/1600). Kale alındığında camiye çevrilen binada ilk cuma namazını kıldırıp hutbe okudu. Ardından bir müddet Bursa'da bulundu. Önce Gemlik'te, daha sonra İstanbul'da Cerrahpaşa Camii'nde imamlık yaptı (1010/1601). İmamlık görevi sırasında sesinin güzelliğiyle şöhrete ulaştı. I. Ahmed kendisine sunulan, Âsâfî'nin Timur'la Şâhruh'a takdim ettiği manzum *Celâl ü Cemâl* adlı eserinin Türkçe'ye tercümesini isteyince Hâfız Ahmed Paşa bu iş için Sâfî'yi tavsiye etti. Sâfî bir yıl kadar çalışıp tercüme tamamladı (12 Receb 1017/22 Ekim 1608). Eserin hâtimesinde sarayda bir görev alma isteğinde bulundu. I. Ahmed tercüme çok beğenince 1017 Ramazanı başlarında (Aralık 1608 ortaları) padişah imamlığına getirildi. Bu görevi dolayısıyla sürekli padişahın yanında bulundu. İlmî bir rütbesi olmadığı için önde gelen ulemâ arasına giremediğini padişaha hissettirince ilmî bir rütbe verileceği sözünü aldı. Bununla ilgili rivayete göre Sultan Ahmed Camii'nin temel atma merasimi sırasında (8 Şevval 1018 / 4 Ocak 1610) ulemâ içinde yer almayıp bir köşede yalnız başına duruşu padişahın dikkatini çekmiş, durumu soran padişaha ilmî bir pâyesi olmadığından ulemâ arasına giremediği söylenmiş, padişah da ona yüksek bir rütbe vaadinde bulunmuştur. Nitekim az sonra kendisine önce Edirne kadılığı pâyesi tekaütlüğü verildi, ardından 1024 Recebinde (Ağustos 1615) Anadolu kazaskerliği pâyesini aldı; ayrıca imamlık tahsisatına zam yapıldı. Sâfî 1025 Zilhiccesinde (Aralık 1616) vefat etti. Atâî onu iyi huylu, her ilme âşına biri olarak niteler, inşâsının orta halli ve şiirlerinin sade olduğunu yazar. Bir başka kaynak onu çok iyi bir münşî diye tanıtır. Tasavvufa meylettığı ve Nakşibendî tarikatına girdiği bilinmektedir.

Eserleri. Sâfî'nin en meşhur çalışması *Zübdetü't-tevârih*'tir. I. Ahmed'in emri üzerine kaleme alınan eser onun dönemi ni ihtiva eder. İki cilt olarak düzenlenen kitabın giriş kısmında *Zübdetü't-tevârih* adını verdiği eserini imamlığı sırasında padişahın emriyle telifle başladığını, gördüğü iltifattan dolayı I. Ahmed'in menkıbelerini ve devrinin olaylarını kaleme alarak padişaha karşı duyduğu şükran hislerini ifade ettiğini yazar. Eserin I. cildi Receb 1018 (Ekim 1609), Şâban 1019 (Kasım 1610) ve Şevval 1020 (Aralık 1611) tarihlerinde müsvedde halinde kaleme alınmış, II. cilde 1024 (1615) yılı başlarında başlanmıştır. Bunun dışında bir III. cildi daha yazma isteği ni belirtmişse de bu kısmı kaleme alıp al-

Sâfî Mustafa Efendî'nin *Zübdetü't-tevârih* adlı eserinin ilk iki sayfası (Beyazıt Devlet Ktp., Veliyyüddin Efendi, nr. 2428)

SÂFİYE SULTAN

(ö. 1028/1619)

III. Murad'ın hanımı
ve III. Mehmed'in annesi.

1550 yılında dünyaya geldiği tahmin edilmektedir. Hangi millete mensup olduğu hususu tartışmalı olmakla birlikte dönemin Venedik kaynaklarında Arnavut asıllı olup Dukakin'de Rezi köyünde doğduğu belirtilir. 1573-1578 yılları arasında İstanbul'da bulunan Stephan Gerlach ise onu Bosna asıllı diye tanıtır ve daha şehzadelik yıllarında Manisa'da bulunan Murad'a Ferhad Paşa tarafından hediye edildiğini yazar (*Türkiye Günlüğü*, II, 637). Babasının Korfu valisi, asıl adının Cecilia Baffo olduğu, Venedik'le Korfu arasında seyahat ederken Adriyatik denizinde Osmanlı korsanları tarafından kaçırılıp Manisa sancak beyi Şehzade Murad'a takdim edildiği şeklindeki yaygın bilgi ise doğru olmayıp Nurbânû Sultan ile karıştırılmasından kaynaklanmıştır.

Venedik kaynaklarına göre 1563'te on üç yaşında iken Şehzade Murad'a takdim edildi ve 7 Zilkade 973'te (26 Mayıs 1566) Manisa'da Şehzade Mehmed'i dünyaya getirdi. 1574'te III. Murad tahta geçince annesi Nurbânû Vâlide Sultan ile Safiye Sultan arasında çekişme başladı. Bu çekişmeye Nurbânû tarafında katılan kızları İsmihan ve Gevherhan ile Kanûnî Sultan Süleyman'ın kızı Mihrimah sultanlar Safiye Sultan'ı padişahın gözünden düşürmek için çaba gösterdiler. Zira şehzadeligi sırasında Murad'ın Safiye Sultan'ın dışında bir kadını olmamıştı. Ancak Nurbânû ve kızlarının padişaha güzel câriyeler sunması her ne kadar padişahın ilgisini Safiye Sultan'dan uzaklaştırmak amacıyla izah edilirse de bu aynı zamanda hânedanın devamını sağlamak üzere şehzade sayısını arttırmakla da alâkalı olmalıdır.

Âlî Mustafa Efendi, Safiye Sultan'ın III. Murad'ın nikâhlı karısı olduğunu ifade eder; fakat özellikle yabancı kaynaklar göz önünde tutulduğunda bunun doğru olmaması gerekir. Safiye Sultan, söz konusu rakiplerinin ölümünden sonra 1585'ten itibaren haremın hâkimi olabildi; bununla da yetinmeyip devlet işlerine müdahale etmeye başladı. Saraydaki en büyük destekçileri bir Macar mühtedisi olan Bâbüssaâde Ağası Gazanfer Ağâ ile Bostancıbaşı Ferhad Ağâ idi. Safiye Sultan'ın bu sınırsız gücü sadrazamları ve diğer devlet adamlarını rahatsız ediyordu.

madığı bilinmemektedir. Kitabın ilk cildi I. Ahmed'in cülûsu, kılıç kuşanması, ilk cuma namazına çıkışıyla başlar ve padişahın mânevî ve fizikî hususiyetlerini içine alır. Burada onun şeriata, adalete riayeti, dindarlığı, mâbed inşası, Kâbe'nin tamiri, hazırcevaplığı, şiire meyli, tevazuu, ok atma ve ata binmede hüneryi menkıbevi tarzda anlatılır. Cildin son kısımlarında padişahın ecdadının gazâları özetlenir. Burada Osman Bey'den itibaren I. Ahmed'in tahta cülûsuna kadar olaylar hulâsa edilmiştir. II. cilt, 1012-1023 (1603-1614) yıllarını kapsayan kronolojik sırayla düzenlenmiş bir vekâyî'nâme özelliği gösterir. Avusturya ve İran savaşları, Celâlî takibi, eşkıyalık olayları, İstanbul ve saray hadiseleri, padişahın Bursa ve Edirne seyahatleri, İran'la barış imzalanması gibi konuları içine alır. İlk cilt daha çok şifahi bilgilerden oluşur. Başlıca râvileri arasında Vezir Mustafa Paşa, Davud Paşa, Halil Paşa, Anadolu Kazaskeri Karaçelebizâde Mahmud Efendi, Kadı Vildanzâde Ahmed, Cerrahzâde Mehmed, Dârüssaâde Ağası Mustafa Ağâ ve diğer saray görevlileri sayılabilir. II. cilt müellifin şahidi olduğu hadiseleri ihtiva eder. Ağır sayılabilecek bir üslûpla kaleme alınan eseri Kâtib Çelebi'den itibaren daha sonraki tarihçiler kaynak olarak kullanmıştır. Kitabın başlıca nüshaları Beyazıt Devlet (Veliyyüddin Efendi, nr. 2428, 2429) ve Topkapı Sarayı Müzesi (Revan Köşkü, nr. 1304)

kütüphanelerinde mevcut olup İ. Hakkı Çuhadar tarafından yayımlanmıştır (I-II, Ankara 2003). Sâfî'nin diğer eserleri içinde *Vesiletü'l-vüsûl ilâ mahabbeti'r-Resûl* adlı bir siyer kitabı (TSMK, Revan Köşkü, nr. 1994/2), Câmî risâlelerinden birinin şerhi (Nuruosmaniye Ktp., nr. 49948) ve 3500 sahâbenin biyografisini toplayan İbn Abdülberr'in *el-İstî'âb* adlı eserinin kısmî tercümesi zikredilebilir. Bu son eseri I. Ahmed'in emriyle tercümeyle başlayıp "hâ" harfine kadar getirmiştir (Nuruosmaniye Ktp., nr. 723). *Celâl ü Cemâl* tercümesi Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi'ndedir (Revan Köşkü, nr. 1304, vr. 160^b-228^b).

BİBLİYOGRAFYA :

Atâî, *Zeyl-i Şekâik*, s. 589; Kâtib Çelebi, *Fezleke*, I, 382; Osmanlı Müellifleri, I, 347-348; Blochet, *Catalogue*, I, 373; Babinger (Üçok), s. 161-162; Bekir Kütükoğlu, "Sâfî'nin Zübdetü't-tevârihi", *Vekâyî'nüvis: Makaleler*, İstanbul 1994, s. 17-23; Orhan Şaik Gökyay, "Zübdetü't-tevârih", *TT*, sy. 9 (1984), s. 66-71.

BEKİR KÜTÜKOĞLU

SÂFİR

(الصفير)

Arap alfabesine ait bazı harflerin telaffuzunda ışığa benzer bir sesin duyulmasını belirten terim
(bk. HÂRF).